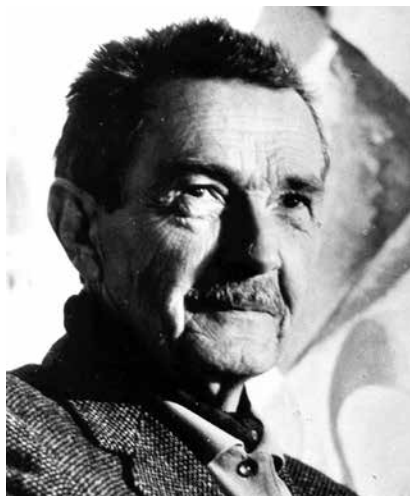

Egri Mária

HAMZA ÚJRA A FŐVÁROSBAN¹

Tisztelt megnyitó közönség, kedves barátaink!

Hamza D. Ákos filmrendező, festő- és szobrászművész képeivel nem először szembesülhet fővárosunk közönsége. Az 1995-ben megnyílt múzeumának munkatársai a Gellért Szállóban, a Kassák Múzeumban, a Brazil Nagykövetségen már próbálkoztak a Brazíliából hazatért művész munkásságának bemutatására. Most, közel két évtizedes csend után ismét lehetőség nyílt arra, hogy ennek a különleges, sokoldalú művészembernek a képei Budapesten is láthatóak legyenek. Sajnálatos módon nemzetközileg is autentikus, ugyanakkor magyar gyökerekkel is táplált művészete mindmáig nem kapott elég figyelmet, nem került műtörténetünk áramkörébe. Jószerével csak a Jászágóban, illetve kiállításainak helyszínein ismerik. Holott minden területen ko-

moly eredménnyel működött, minden művészeti ágban és műfajban minőséget alkotott. Akár filmet rendezett, forgatókönyvet, verset, prózát írt, akár festett, rajzolt, vagy szobrot faragott.

Ezért engedjék meg nekem, hogy művei mellett kicsit bővebben szóljak magáról az alkotóról, és a jászberényi múzeum alapításának történetéről.

1903-ban született Hódmezővásárhelyen. A család egy része Szolnokon élt, Hamza egy ideig náluk lakott, így általános, illetve középiskolai tanulmányai egy részét itt folytatta. Nyarai jórészét viszont Jászberényben élő nagyapjánál töltötte. Élete utolsó éveiben ezért is döntött úgy, hogy hagyatékát ennek a városnak ajánlja.

Miután elvégezte a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola festő-szobrász szakát, ösztöndíjjal Párizsban folytatta tanulmányait. 1929-ben itt rendezte meg első kiállítását is, közben Olaszországban, Németországban a kortárs képzőművészettel ismerkedett. Majd René Claire rendező köré sodródva érdeklődése hosszú időre a filmművészethez kötötte. Párizsban ismerkedett meg és kötött házasságot 1933-ban Lehel Mária divattervezővel, Lehel Ferenc festő, író, művészettörténész és Lehel Mária festőművész leányával.

¹ Elhangzott 2019. június 5-én, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Oszlopos termében, Hamza D. Ákos festőművész kiállításának megnyitóján.

A megnyitó közönsége. Fotó: Nagy Tamás

Amikor három év múlva hazatértek Magyarországra, Hamza D. Ákost már elsősorban a filmgyártás vonzotta. A Hunnia Filmgyárban vállalt munkát, majd 1937-ben önálló vállalatot alapított Hamza Film néven. Miután elsajátította a filmkészítés teljes repertoárját, 1940-től – egy jó évtizeden át itthon, majd Olaszországban és Brazíliában – több mint 40 filmben jegyezték nevét rendezőként, asszisztensként, forgatókönyvíróként, producerként, gyártás-vezetőként vagy művészeti tanácsadóként.

Jelentős hazai filmsikerek után 1946-ban feleségével elhagyta Magyarországot. Először Párizsba, majd Rómába költözve a filmezés mellett vissza-visszatért a festészethez is. 1953-ban meghívásra áttelepültek São Paulóba, ám a részben kudarcos vállalkozás miatt Hamza szakított a filmezéssel, és teljes energiájával a képzőművészet felé fordult. 36 évi brazíliai tartózkodás után a nyolcvanas évek közepén úgy döntött, hogy fiatalkori emlékei nyomán Jászberényben telepszik le, és 1987-ben teljes művészeti hagyatékát a városra hagyja. Ettől kezdve a donáció és a Hamza Múzeum története szorosan összekapcsolódik.

„...apáim emlékére művészeti életem eredményét ajánlom fel Jászberény város és a Jászság javára... azok most már véglegesen a Jászság, a jász nép tulajdonát képezik, így visszatérnek oda, ahonnan szellemileg vétettek.” – írja adományozó levelében. 1989-ben a város megvásárolja számukra a Gyöngyösi út 7. szám alatti ingatlant, ahová hazatelepülésük után

beköltöznek. 1991-ben Hamza Lehel Mária magánvagyonából létrehozta a Hamza Múzeum Alapítványt és a közel 200 festményt, 9 szobrot, valamint számos filmes relikviát, dokumentumot tartalmazó hagyatékot a Gyöngyösi úti házban helyezik el. Mai napig ez az épület a Hamza Múzeum otthona.

Miután Hamza Dezső Ákos 1993-ban elhunyt, felesége visszaköltözött családjához Olaszországba, ahol négy év múlva követte férjét. A munkásságukat, életüket bemutató Hamza Múzeum 1995-ben nyílt meg. Először Lehel Mária múzeumi alapítványként, majd 2000-tól az önkormányzat által létrehozott közalapítványként. Jelenleg Hamza Múzeum és Jász Galéria Közalapítvány névvel működik. Nem tisztem, hogy a hosszú és bonyolult gyűjteményalapítási folyamatot részletezzem. Az sem, hogy mindazok nevét felsoroljam, akik ebben a – sokszor nehézségekkel terhelt – munkában részt vettek. Városvezetők, művészeti munkatársak, szponzorok, lelkes műpártolók. Soraikból talán csak a méltatlanul korán elhunyt Tóth László megyei múzeumigazgatót emelném ki, aki a Jász Múzeumban és a Szolnoki Galériában az első Hamza kiállítást szervezte, katalógusában művészetét elsőként méltatta. Mellette szeretném megemlíteni még Dobos László közgazdász-szociológus és B. Jánosi Gyöngyi nyugalmazott múzeumigazgató, festőművész nevét. Mindketten az első gondolat felmerülésétől évekig teljes energiával küzdöttek azért, hogy Hamza Dezső Ákos nagy ívű elképzelései megvalósuljanak. Mindketten közeli kapcsolatban álltak a művészházaspárral, elkötelezték magukat elképzeléseik megvalósítása mellett, mind a múzeum létrehozását, a jászsági képzőművészet istápolását illetően. Ennek megfelelően támogatta Dobos László a múzeum megalakulásáért, működéséért folyó munkát. Hamza D. Ákost bekapcsolta a Jászok Egyesületének alapításába, kinevezte az általa akkortájt szervezett „A Jászságért” Alapítvány első elnökének. Nem kis része volt abban, hogy a művész még életében megkapta a Jászberény díszpolgára címet.

B. Jánosi Gyöngyi maga is festőművész, több munkája őrzi az idős művész arcvonásait. Nemcsak a múzeumszervezésben volt jelentős szerepe, de megnyitásától 2008-ig a Hamza Múzeum igazgatója volt. A művésztől személyesen kapott intencióit, a gyűjteménye kezelésére, a Jászság művészetének megőrzésére, bemutatására vonatkozó tanácsait hűséggel követte munkássága során. Kiállításokkal, előadásokkal, publikációkkal küzdött a művész-házaspár életének, művészetének minél szélesebb körű megismertetéséért. Vezetése alatt a Múzeum alapítványa többek között „A Jászságért” Alapítvány támogatásával egymást követően jelentette meg Hamza D. Ákos és Lehel Mária művészetével foglalkozó kiadványait. 1996 és 2000 között megjelent dr. Koós Judit Hamza D. Ákos képzőművészetét összefoglaló monográfiája, majd *Női szemmel: Lehel Mária válogatott publicisztikai írásai, És újra dobol szívünkön az angyal* címmel Hamza D. Ákos versei, valamint B. Jánosi Gyöngyi szerkesztésében elemzésre került Hamza szerepe a magyar filmművészetben, *Képek fekete-fehérben* címmel. Időben jóval később, de a Hamza hagyaték feldolgozottságához megemlítem még

Gurzó K. Enikő: *A festészet költészete, a költő festészete. Lira és geometria Hamza D. Ákos képzőművészetében* címmel 2013-ban megjelent tanulmányát.

Mindezek után rátérnék a kiállított alkotásokra.

Hamza Dezső Ákos óriási képzőművészeti életműve igen sok irányzatot érint a természetszemléletű realista fogalmazástól az absztrakt felfogásban készült munkákon át ősi szimbolikus jelekig. Jelen válogatás a legerősebb művekkel jelzi a művész 1950-es római éveit, majd az 50-es évek közepétől a 80-as évek végéig, hazatelepüléséig São Paulóban született művészetének különböző periódusait.

Nem kívánom terhelni Önöket Hamza D. Ákos képeinek mélyebb műtörténeti elemzésével. Azzal sem, hogy összehasonlíttatom munkáit neves külföldi és magyar kiválóságok stílusbeli hasonlóságával. Csupán tájékoztatásul említek irányzatokat, bár festészetében csak annyiban kapcsolódott a huszadik század képzőművészeti tendenciáihoz, annyit merített belőlük, amennyit a saját, különböző periódusaiban művelt munkáihoz szükségesnek vélt. Eszköztárát folyamatosan bővítette, használta tartalmi inspirációinak kifejezéséhez egyidejűen és időben eltérő szakaszokban is. Fő törekvése valamely inspiratív indulatának legteljesebb képi megvalósítása. Ezt többször sorozatokban próbálta körbejárni. A *Napciklus*, *Tropicalia*, *Genesis*, a tér- illetve formaszervezeti sorozatok mellett a több munkájában is érintett zene, tánc, vagy a Biblia jelenetei mutatják, milyen mélyen és több irányból közelített egy-egy témához.

Mielőtt néhány stilárisan elkülöníthető műre-csoportra kitérnék, a művek szemlélése előtt két szempontot szeretnék szíves figyelmükbe ajánlani. Hamza D. Ákos festészetében ritkán használt töményen fedő lokálszíneket. Minden korszakában, életműve minden stiláris variációjában a szó szoros értelmében „festette” a formákkal határolt tereket. Akár finom átmenetű valőrökkel dolgozott, akár tubusszíneket kent egymás mellé. Akár kontúrokkal, akár egymásba folyó foltokkal dolgozott. Ha közelről nézzük késői formaszerveztéseit, még az azonos színskálánál is érzékelhető a kis eltérésekkel, „lélegzetekkel” felrakott foltok aprólékos megfestésének élvezete.

Hamza D. Ákos művészetének másik fontos jellemzője a dinamika. Bármelyik képét nézzük, hatásuk soha nem statikus. Mintha fő művein mindig képes lenne befogni az időt. Nála minden mozgásban van, változik. Tematikájától, festésmódjától, vonalszerkesztésétől függően. Még a *Napciklus* látszólag konstans „kvázi” tájképei is belülről lüktetnek, izzanak, élnek. Fa plasztikáiban ugyanez a belső folyamatosság működik. A formák ölelkezése a végtelenségig tart.

Ha a kiállítás képeit összességükben nézzük, megfigyelhetjük, hogyan jut el a művész a reáliáktól az elvont képalkotásig, hogyan őrződnek meg, vegyülnek organikus, antropomorf jelzései formaabsztrakciós munkáinál is. Életművében, bár stilárisan más-más felfogásban, de váltakozva jelenik meg a természet, a táj, az ember, illetve a nonfiguratív absztrakció.

Részlet a kiállításból

A korai évekből egyetlen megmaradt, „Budapest 922” jelzésű *Tabán* képének expresz-szív ecset- és színkezeléséről, kiváló festészeti képességeiről oldalakat lehetne írni. Itt most csak annyit, hogy Hamza láthatóan a természetelvű látványszemlélettől indult. Tudjuk – bár itt nem találunk példát rá – szociális tartalmak kifejezésére a későbbiek során többször oppo-nált naturalista felfogású képekkel is. Portréinál is a realista ábrázolást alkalmazta.

Római korszakában az olasz Novecento, illetve a magyar Római iskola stiláris elemei talán a legerősebbek. Erős színű dekoratív elemeket használ, kockák, csíkok, gömbök, te-kerdő hullámvonalak körítik a nyílásokkal tagolt épületeket, és a közöttük-mellettük mozgó alakokat. A figurák teste, ruházata, arca ebben az időszakban a szinte felismerhetően reális és az éppen jelzett formai érzékeltetés két véglete között mozog.

Brazíliaiban részben a természeti, városképi, ünnepek-táncok látványa ihlette – hol re-álisabb, hol elvontabb, különböző stílusokból fogant megfogalmazásban. A posztimpresz-szionizmus pointillista eszközével élt például a *Napciklus* vásznainál, mivel az apró fes-téknyomok vakító világosig fokozott sűrű szövétével a Nap körül felhevült, remegő légkör forróságát is érzékeltetni tudta.

Hamza oeuvrejében már az ötvenes évektől találkozunk a valós látványt alapformáikra bontó-sokszorozó szándékával. Főként alakjainak szerkesztésénél követhető a reneszánsz

perspektíva helyett a lineáris hangsúly, a térben létező formák különböző nézeteinek kiterített, egyidejű láttatása, a szintetikus kubizmus geometrizáló részletekre bontása – a nyolcvanas években festett *Jász rapszódia*, vagy a *Primavera* munkáinál például.

Hamza absztrahált formákkal szerkesztett képeinek legtöbbször ad némi reális fogódzót, apró jelzést, ami utalhat képének eredendő gondolatára. A *Jász rapszodiánál* némi organikus virág-levél motívumot, a *Toccata és fúgánál* talán hangszer-húr asszociációt vélünk felfedezni, a *Genesis* formastruktúrái sejtmozgásokat, antropomorf formákat sejtetnek. Mint ahogy a filozofikus-létezés kérdéseivel foglalkozó munkáinak tekergő, egymásba olvadó vagy távolodó vonalhálója is a kezdet és a vég, az Alfa és az Omega, illetve az egymásba kapcsolódó Végtelen képzeletéhez társul.

Tisztelt jelenlévők, kedves barátaink!

A jászberényi Hamza Múzeum állandó kiállításával, a hagyatékából házon belül és más városokban rendezett időszakos bemutatóival, kiadványaival folyamatosan frissen tartott információi ellenére Hamza D. Ákos képzőművészeti tevékenysége mindmáig nem került a magyar művészettörténetben a munkásságát megillető méltó helyére.

Ez a kiállítás már nagyon időszerű volt. Átfogja Hamza D. Ákos művészetét, a múlt század művészeti irányzataival, festői tendenciáival kompatibilis alkotásait. Ezért szeretnék köszönetet mondani elsőként Farkas Edit múzeumigazgatónak és Sós né Csernus-Molnár Erikának a tartalmas kiállítás összeállításáért, megrendezéséért. „A Jászságért” Alapítványnak a katalógus, a tárlat nagyvonalú támogatásáért. A Mezőgazdasági Múzeum munkatársainak a kiállítás befogadásáért. Továbbá mindazoknak, akiknek a mai bemutatkozás létrejöttében részük volt.